

יסודות סוכה

שיעור שלישי

דפנות סוכה ומחיצות שבת

מקורות

- א. גמ' סוכה ו:ז: "ושאין לה שלש... אימא לא צריכא"
ב. גמ' עירובין יא. "ואף רבי יוחנן... ובדרב חסדא קא מיפלגי"
ג. גמ' שבת ז: "גופא... כרשות היחיד דמו"; גמ' סוכה ד: "היתה פחותה מי... אי לא לא"
ד. תוס' סוכה ד: ד"ה פחות "וא"ת בפ"ק דשבת..."; תוס' ישנים שבת ז:; רשב"א שבת שם, ד"ה ואם חקק
ה. ראב"ה מסכת סוכה ס"י תרו; רא"ש סוכה פ"א ס"י לד "וי"ל דמיירי... ימי הסוכה"; ר"ן ב: ד"ה ואמר
ו. חידושי רבנו חיים הלוי הל' שבת פט"ז הט"ז; חדושי מרן ר"ז הלוי סוכה עמ' כט-ל; עמק ברכה סוכה אות ח

חידושי הרשב"א שבת ז: ד"ה ואם חקק

ואם חקק בו ארבעה על ארבעה והשלימו לעשרה מותר לטלטל בכולו. קשיא לי דהכא משמע דבין שהמחיצות רחוקות מן החקק בין מקורבות לעולם מותר דסתמא קאמר, ומאי שנא מהא דאמרין בפרק קמא דסוכה סוכה שאינה גבוהה עשרה וחקק בה והשלימה לעשרה אם יש משפת חקק ולכותל שלשה טפחים פסולה, ותיירצו בתוספות דהתם בעינן מחיצות ממש והכשר סוכה במחיצות היא ושיהו סמוכות לסכך ולמטה מן הסכך כדאמרין הרחיק את הסיכוך מן הדפנות פסולה, אבל לענין שבת אין ההקפדה במחיצות ממש שיהו מכשירות את החקק אלא שיהא החקק נשמר על ידיהן שלא יהו הרבים בוקעין בו, וכיון שיש בחקק רוחב ארבעה על ארבעה ויש בגבהו כשיעור רשות היחיד עם גובה המחיצות והמחיצות שומרות אותו מבחוץ לא חיישינן בין שיהו על שפת החקק בין שיהו מרוחקות ממנו כמה, ויש מי שתיריך דהכא בשיש עשרה בעומק החקק קאמר, ואינו מחוור דבכולהו נוסחאי חקק בו והשלימו לעשרה גרסינן.

ראב"ה מסכת סוכה ס"י תרו

והיכא דאיכא שלש מחיצות או ארבע אין צריך צורת הפתח אלא לנוי בעלמא, כדאמרין עשה לפניו סוכה נאה וכו' ולכך הנהיגו לעשותן. ובמחיצות אין קפידא אם הם כולם עשויים שלא לשם סוכה, כענין ששינינו בית שנפתח וסיכך על גביו וכו' כשירה. ונראה היכא דאיכא צורת הפתח לא בעינן שיחזיק צורת הפתח כל הדופן, כדפירש רבינו שלמה, שאם כן לא היה צריך טפח, דבכל מקום חשובה צורת הפתח במקום הדופן, לגבי כלאים בפרק קמא דעירובין גבי נעץ ארבעה קונדיסין בארבע פינות השדה ומתח זמורה על גביהם, וכן לגבי שבת תנן והרחב מעשר אמות ימעט ואם יש לו צורת הפתח אין צריך למעט, ובכולהו לא בעינן קנים של טפח, כדאמרין בגמרא דעירובין צורת הפתח שאמרו קנה משהו מכאן וקנה משהו מכאן וקנה על גביהן. אלא נראה כאשר בינתי מדברי רבינו יב"א דלא בעינן צורת הפתח כנגד כל הדופן אלא שיהא בין הקנים העשויים לצורת הפתח רוחב ארבעה טפחים שיעור הפתח ומשוך מן הטפח העומד במקצוע פחות משלשה דהוה ליה טפי משבעה טפחים ומשהו שהוא כדי הכשר סוכה.

חדושי רבנו חיים הלוי הל' שבת פט"ז הט"ז

ונראה דדעת הרמב"ם היא, דאע"ג דצורת הפתח דין מחיצה בה ומועלת להפסיק ולהתיר בכלאים, מ"מ אינה משלמת שיעור מחיצה, והיכא דבעינן עצם המחיצות לא מהני צורת הפתח, והרי לענין סוכה הוא זה מפורש בהסוגיא דצריכה נמי צורת הפתח וקשה דא"כ למה לנו פס ד' המשלים דין מחיצה מתורת לבוד ותיפוק לן דצורת הפתח בעצמה דין מחיצה בה, וכן בסוכה העשויה כמין גאם דעושה פס טפח ומשהו ומעמידו בפחות משלשה כי היכי דתהוי מחיצה ארבעה וצריכה נמי צורת הפתח ג"כ קשה דלמה לי מחיצת ד' והלא צורת הפתח בעצמה נחשבת מחיצה, אלא ודאי חזינן מזה דצורת הפתח אינה מועלת רק להחשב כולו מוקף מחיצה, וממילא דמועיל בסוכה העשויה כמבוי לצרף את הדופן השלישי להשנים, וכן בסוכה העשויה כמין גאם מועיל שתהא הסוכה מוקפת כולה שלש מחיצות, אבל לענין עצם שיעור מחיצה האמור בסוכה שתים כהלכתן ושלישית טפח, דההילכתא בזה הוא דבעינן מחיצות עצמן, בזה לא מהניא צורת הפתח, ושני בזה דין צורת הפתח מדין לבוד ודין עומד מרובה על הפרוץ, דלבוד ועומד מרובה על הפרוץ הן עצמן מחיצה ממש, משא"כ צורת הפתח אף על גב דדין מחיצה בה מ"מ אינה מצטרפת להשלים שיעור המחיצות.

חדושי מרן רי"ז הלוי סוכה עמ' כט-ל

בסוכה דף ז', ר' סימון ואיתימא ריב"ל אמר: עושה לו טפח שוחק ומעמידו בפחות משלשה טפחים סמוך לדופן, וכל פחות משלשה סמוך לדופן כלבוד דמי. יעו"ש בפירוש"י ותוס', דהוא בכדי להוי רוב דופן עשוי, ובפירוש הר"ן שם דהוא משום דאין מחיצה פחות מד' בשום מקום. ולכאורה צ"ע, דהרי ההלכה נאמרה שתים כהלכתן ושלישית אפילו טפח, אם כן בטפח בלבד סגי, ולפי דברי ריב"ל הא נמצא דבעינן לעולם ארבעה טפחים, ולומר דריב"ל כך הוא פירושא דטפח שוחק ויעמידנו בפחות משלשה סמוך לדופן בכדי שיהא דופן ד', אי אפשר לומר כן, דהרי להדיא תנינן בברייתא דלעיל דף ד' שהיה ר' יעקב אומר דיומדי סוכה טפח וחכמים אומרים עד שיהו שתים כהלכתן שלישית ואפילו טפח, והיינו דר' יעקב סובר דהשיעור טפח הוא על כל הדפנות, וחכמים סברי דשתים בעינן כהלכתן, על כל פנים הרי חזינן דהשיעור טפח שנאמר בסוכה פירושו הוא טפח בעינן שיהא דופן ארבעה.

והנראה פשוט, דבאמת שני דינים נפרדים הם, דלענין עיקר דין דפנות האמורות בסוכה באמת בטפח בעלמא סגי אליבא דכולי עלמא ואין בזה שום פלוגתא כלל, דכך נאמר בההלכה דשתים בעינן כהלכתן ושלישית אפילו טפח, ובטפח בלבד מתקיים דין דפנות האמורות לענין הכשר סוכה. והא דמצריך ריב"ל שיהא רוב דופן עשוי הוא זה דין אחר לגמרי, דעל כל פנים בעינן שתהא הסוכה סתומה ברוח שלישי, אבל אין זה כלל מעיקר דין הכשר דפנות, אבל אין זה כלל מעיקר דין הכשר דפנות, דבזה בטפח בעלמא סגי כעיקר ההלכה. ועל זה הוא דקיימא כל הסוגיא שם, 'אותו טפח היכן מעמידו', שיהא נחשב כדופן על הסוכה, וקאמר רב דמעמידו כנגד היוצא ובהכי סגי. ואחריני סברי שצריך להעמידו כנגד ראש תור, דליחזי כדופן שלישי על כל הסוכה. וריב"ל מחדש דלא מהניא רק באופן שרוב דופן סתום בהלכות מחיצות, והיינו שיהא טפח שוחק ויעמידו בפחות משלשה.

עמק ברכה סוכה אות ח

סוכה דף ז': 'אמר רבא: סיכך על גבי מבוי שיש לו לחי – כשרה. ואמר רבא: סיכך על גבי פסי ביראות – כשרה'. משום דאמרינן מגו דהוי דופן לשבת הוי נמי דופן לסוכה. לעניות דעתי אינו מובן איך למידין דופן סוכה מדופן שבת, ומה מהני בזה מגו, הא סוכה ושבת חלוקין הן לגמרי זה מזה, דבסוכה הרי בעינן דפנות ממש ולא מהני אפילו צורת הפתח, מה שאין כן לענין דינא דרשויות בשבת לא בעינן מחיצות ממש, רק שיהיה המקום מוקף למנוע בו רגל רבים, ועל כן גם אם עשה כל היקפו על ידי צורת הפתח מהני לעשותו רשות היחיד. וכן כתבו גם כן התוס' לעיל דף ד', גבי סוכה שאין תוכה עשרה וחקק בה להשלימה לעשרה, דגבי סוכה צריך שלא יהיה בין שפת החקק ולכותל ג' טפחים כדי לעשותן מחיצות גמורות, אבל גבי שבת לא צריך זה, אלא אפילו יש הרבה בין שפת החקק ולכותל גם כן מהני לעשותו רשות היחיד, דאין צריך אלא למנוע רגל רבים. ואם כן, בסיכך על גבי מבוי שיש לו לחי, לפי פירוש רש"י והרא"ש דמיירי במבוי מפולש עם ב' מחיצות, איך מהני זה לענין סוכה דאורייתא, הא שאני שבת דאין צריך בה אלא מקום מוקף, ועל כן שפיר מהני זה לעשות המקום מוקף כדין רשות

היחיד, מה שאין כן לעניין סוכה דצריך בה דין דפנות ממש, שיהא לה שלוש מחיצות, איך מהני בה זה. וכן בפסי ביראות לא מצינו אלא דנחשב מוקף לעניין שבת, אבל מנלן דנחשב מחמת זה כמחיצות ממש לענין סוכה. וצ"ע.

הגמרא מביאה ברייתא:

דופן סוכה כדופן שבת, ובלבד שלא יהא בין קנה לחברו שלשה טפחים. [סוכה ז.]

מדברי הגמרא עולה השוואה עקרונית בין מחיצות שבת לדפנות סוכה. עם זאת, הברייתא מוסיפה ומציינת הבדל בין מחיצות שבת לדפנות הסוכה:

ויתירה שבת על סוכה, שהשבת אינה נתרת אלא בעומד מרובה על הפרוץ, מה שאין כן בסוכה. [שם]

הברייתא מלמדת שדין 'עומד מרובה על הפרוץ' קיים רק בשבת ולא בסוכה.

בנוסף להבדל זה, קיימים שני הבדלים בולטים בין מחיצות שבת לדפנות הסוכה:

א. רשות היחיד טעונה שלוש מחיצות¹, ואילו לסוכה די ב"שתיים כהלכתן ושלישית אפילו טפח"².

ב. לרשות היחיד די בלחי³, בפסי ביראות⁴ או בצורת הפתח⁵, ואילו לסוכה דרושות מחיצות שלמות, ורק את המחיצה השלישית אפשר לעשות בשילוב של טפח וצורת הפתח⁶.

על פי זה, יש לעיין ביחס בין מחיצות שבת לדפנות סוכה: האם החילוקים הם רק בפרטי דיניהם, או שחילוקים אלו מלמדים על הבדל עקרוני הקיים בין מחיצות שבת לדפנות סוכה?

ההבנות השונות בעניין זה עולות מתוך תירוצי הראשונים לסתירה בין שתי סוגיות לגבי צירוף של חלקי מחיצות שאינן סמוכות זו לזו.

הגמרא במסכת שבת אומרת:

אמר רב גידל אמר רב חייא בר יוסף אמר רב: בית שאין תוכו עשרה וקריו משלימו לעשרה, על גגו מותר לטלטל בכולו, בתוכו אין מטלטלין בו אלא בארבע אמות. אמר אביי: ואם חקק בו ארבעה על ארבעה והשלימו לעשרה – מותר לטלטל בכולו. [שבת ז.]

דינו של רב מלמד על איסור לטלטל בבית שמחיצותיו החיצוניות גבוהות מעשרה טפחים, אם אין בחלל הבית עשרה טפחים. טעם דין זה הוא, שהואיל ואין בחלל הבית עשרה טפחים, הוא אינו רשות היחיד אלא כרמלית. אביי מוסיף על כך, שחקיקה בחלק מקרקע הבית המשלימה בו חלל עשרה טפחים, מגדירה את הבית כרשות היחיד ומתירה את הטלטול בו. מדברי אביי עולה שאין צורך שהחקק יהיה סמוך לדפנות הבית כדי להגדיר את הבית כרשות היחיד. משתמע מכך, כי ניתן

¹ כן היא שיטת רוב הראשונים, אך לפי הרמב"ם [הל' שבת פ"ד ה"א] סובר שרשות היחיד טעונה ארבע מחיצות.

² כדברי הגמרא [ז.]: "תנו רבנן, שתיים כהלכתן ושלישית אפילו טפח".

³ למסקנת ההלכה שלחי משום מחיצה [עירובין יב.].

⁴ כדברי הגמרא [עירובין כ.]: "אמר רבי אלעזר: הזורק לבין פסי ביראות חייב".

⁵ כדברי הגמרא [עירובין יא.]: "דאמר רבין בר רב אדא אמר רבי יצחק: מעשה באדם אחד מבקעת בית חורתן שנועץ ארבע קונדיסין בארבע פינות השדה ומתח זמורה עליהם, ובא מעשה לפני חכמים והתירו לו לענין כלאים. ואמר ריש לקיש: כדרך שהתירו לו לענין כלאים כך התירו לו לענין שבת".

⁶ עי' בגמרא במסכת סוכה [ז.] המביאה שיטות שונות בעניין זה.

לצרף שני חלקי מחיצות, את מחיצות החקק עם מחיצות הבית, על אף ששני החלקים אינם סמוכים זה לזה.

הראשונים מקשים על דברי אב"י, "ואם חקק בו ארבעה על ארבעה והשלימו לעשרה מותר לטלטל בכולו", מדברי הגמרא במסכת סוכה:

היתה פחותה מעשרה טפחים וחקק בה כדי להשלימה לעשרה, אם יש משפת חקק ולכותל שלשה טפחים – פסולה, פחות משלשה טפחים – כשרה. [סוכה ד-ז:]

מבואר בסוגיה זו, כי חלקי המחיצה צריכים להיות סמוכים זה לזה בתוך שלושה טפחים. לפי זה, דברי אב"י במסכת שבת טעונים ביאור: כיצד הוא מצרף חלקי מחיצות שאינם סמוכים זה לזה?

תוספות ישנים מיישבים את סתירת הסוגיות באופן מציאותי:

דהכא יש מחיצות גבוהות מבחוץ ואין צריך לצרף הגידוד, אלא דאין אויר י', וכשחקק, דאיכא אויר י' במקום אחד, הוי רשות היחיד; אבל בסוכה צריך לצרף הגידוד, וביותר מג' לא מצטרף. [תוס' ישנים שבת ז:]

לדברי תוספות ישנים, כעיקרון לא ניתן ליצור מחיצה ללא שחלקי המחיצה סמוכים זה לזה (כעולה מהגמרא במסכת סוכה). בשל כך הם מעמידים את הסוגיה במסכת שבת כאשר יש מחיצות מבחוץ, והחיסרון הוא בחלל הרשות בלבד, ולכן די ביצירת חלל עשרה טפחים.

לעומת שיטה זו, תוספות במסכת סוכה מיישבים את סתירת הסוגיות על פי חילוק בין מחיצות שבת לדפנות סוכה:

ויש לומר, דלא דמי רשות שבת שהוא למנוע רגל רבים, לסוכה דבעינן מחיצות סמוכות לסכך. [תוס' סוכה ד: ד"ה פחות]

ניתן להסתפק בכוונתם המדויקת של תוספות בתירוצם, אך דבריהם מובאים ברשב"א ביתר ביאור:

ותירצו בתוספות, דהתם בעינן מחיצות ממש והכשר סוכה במחיצות היא ושיהו סמוכות לסכך ולמטה מן הסכך... אבל לענין שבת אין ההקפדה במחיצות ממש שיהו מכשירות את החקק אלא שיהא החקק נשמר על ידיהן שלא יהו הרבים בוקעין בו. [רשב"א שבת ז: ד"ה ואם]

דברי הרשב"א מבוססים על הבחנה בין שני מושגים:

- א. מחיצות הסותמות ויוצרות דירה.
- ב. מחיצות התוחמות ויוצרות רשות נפרדת.

על פי דבריו, סוכה טעונה מחיצות ממשיות, ואילו רשות היחיד אינה טעונה מחיצות ממשיות אלא מחיצות התוחמות את המקום, מבדילות אותו מרשות הרבים ומגדירות אותו כרשות נפרדת.

הבחנה זו מיישבת את ההבדל בין מחיצות שבת לדפנות סוכה לגבי צירוף חלקי מחיצות שאינם סמוכים זה לזה. בסוכה יש צורך במחיצות ממשיות הסמוכות לסכך, ולכן אי אפשר לצרף חלקי מחיצות שאינם סמוכים זה לזה. ברשות היחיד, לעומת זאת, בה דרוש תיחום של המקום בלבד, גם מחיצות שאינן סמוכות מצטרפות, הואיל ודי בכך כדי לתחום את המקום ולהבדיל אותו מרשות הרבים.

על פי ההבחנה העקרונית בין דפנות סוכה למחיצות שבת, מבאר רבנו חיים הלוי מבריסק מדוע צורת הפתח מועילה למחיצות שבת ולא לדפנות סוכה:

דאף על גב דצורת הפתח דין מחיצה בה ומועלת להפסיק ולהתיר בכלאים, מכל מקום אינה משלמת שיעור מחיצה, והיכא דבעינן עצם המחיצות לא מהני צורת הפתח... דצורת הפתח אינה מועלת רק להיחשב כולו מוקף מחיצה, וממילא דמועיל בסוכה העשויה כמבוי לצרף את הדופן השלישי להשנים, וכן בסוכה העשויה כמין גאם מועיל שתהא הסוכה מוקפת כולה שלש מחיצות, אבל לענין עצם שיעור מחיצה האמור בסוכה שתים כהלכתן ושלישית טפח, דההילכתא בזה הוא דבעינן מחיצות עצמן, בזה לא מהניא צורת הפתח.

[חידושי רבנו חיים הלוי הל' שבת פט"ז הט"ז]

הגר"ח מגדיר כי צורת הפתח מועילה "להיחשב כולו מוקף מחיצה", אך היא עצמה אינה נחשבת למחיצה. נראה שכוונתו לחלק בין מחיצה תוחמת ומבדילה לבין מחיצה החוסמת ומהווה דופן ממשית. על פי זה, בשבת ובכלאים, בהם אין צורך בדפנות ממשיות ודי ביצירת הבדלה ותיחום, צורת הפתח מועילה; בסוכה, לעומת זאת, הואיל ויש צורך בדפנות ממשיות, צורת הפתח אינה מועילה (מלבד ברוח השלישית).⁷

בדומה לכך יש לבאר מדוע לחי ופסי ביראות מועילים למחיצות שבת ואינם מועילים לדפנות סוכה. בכוחן של מחיצות אלו לתחום את המקום, להבדילו מרשות הרבים ולהגדירו כרשות נפרדת, ולכן הן מועילות להגדרת רשות היחיד, בה דרוש תיחום בלבד. סוכה, לעומת זאת, טעונה מחיצות ממשיות הסותמות את מקום הסכך והופכות אותו לדירה, ולכן מחיצות אלו אינן מועילות לסוכה.

הבחנה זו בין מחיצות שבת לדפנות סוכה מבארת היטב גם את ההבדל ביניהן במניין המחיצות הדרושות. תפקיד מחיצות השבת הוא לתחום את הרשות, ולכן יש צורך בשלוש מחיצות שלמות; תפקיד דפנות הסוכה, לעומת זאת, הוא ליצור בית דירה, ולשם כך די ב"שתים כהלכתן ושלישית אפילו טפח".

בנוסף לכך, הבחנה זו בין מחיצות שבת לדפנות סוכה יכולה לבאר מדוע דין 'עומד מרובה על הפרוץ' קיים רק במחיצות שבת ולא בדפנות הסוכה. ניתן להבין כי דין זה אינו תנאי בהכשר המחיצה אלא בתחמת המקום – רק כאשר 'עומד מרובה על הפרוץ' המחיצות מתלכדות לרצף אחד התחום את הרשות והנותן לה הגדרה עצמאית. בשל כך, דין זה קיים דווקא במחיצות שבת, הבאות לתחום את הרשות, ולא בדפנות סוכה, שאינן באות כדי לתחום את הרשות אלא כדי להפוך את הסכך לבית דירה.⁸

כאמור, ההבחנה בין מחיצות שבת לדפנות סוכה אינה מוסכמת בראשונים, ואכן יש ראשונים הסוברים שמעיקר הדין כשם שצורת הפתח מועילה למחיצות שבת כך היא מועילה לדפנות הסוכה.

הראב"ה כותב:

ונראה היכא דאיכא צורת הפתח לא בעינן שיחזיק צורת הפתח כל הדופן, כדפירש רבינו שלמה, שאם כן לא היה צריך טפח, דבכל מקום חשובה צורת הפתח במקום הדופן... ובכולהו לא בעינן קנים של טפח... אלא נראה, כאשר בינותי מדברי רבינו יב"א, דלא בעינן צורת הפתח כנגד כל הדופן, אלא שיהא בין הקנים העשויים לצורת הפתח רוחב ארבעה טפחים שיעור הפתח ומשוך מן הטפח העומד במקצוע פחות משלשה, דהוה ליה טפי משבעה טפחים ומשהו שהוא כדי הכשר סוכה. [ראב"ה סוכה סי' תרו]

הראב"ה כותב: "דבכל מקום חשובה צורת הפתח במקום הדופן", ומכאן שלשיטתו גם בסוכה ניתן לעשות את הדפנות מצורת הפתח. על פי זה טוען הראב"ה, שכוונת הגמרא [סוכה ז]. באומרה:

⁷ דברים אלו אמורים על פי דרכו העקרונית של הגר"ח. אמנם, הגר"ח עצמו מבין את גדר מחיצות שבת באופן מורכב יותר, ואכמ"ל.

⁸ הבנה זו מבוססת על הנחה שדין 'עומד מרובה על הפרוץ' הוא דין בהיקף הרשות ולא במחיצה עצמה. כן נראה מדברי רש"י בסוגייתנו [ז. ד"ה מה], אך הדברים אינם מוסכמים; ועל רא"ה [שם, ד"ה יתירה] המפרש את סוגייתנו באופן אחר. וע"ע בשיעור 'פתח ופרצה' ב'יסודות עירובין' [יסודות מחיצות שבת שיעור שלישי], בו סוגיה זו התבארה בהרחבה.

"וצריכא נמי צורת הפתח", אינה שתהיה צורת הפתח על פני כל הדופן, שכן במקרה כזה אין צורך במחיצת טפח, אלא כוונת הגמרא שתהיה צורת הפתח ברוחב ארבעה טפחים, וכך – בצירוף מחיצת הטפח ודין 'לבוד' – תהיה מחיצה של שבעה טפחים.

לרא"ש שיטה נוספת בעניין זה:

וכיון דהוה ליה צורת הפתח, מדאורייתא סגי לה בהכי, דבכל מקום צורת הפתח חשיב כמחיצה, ולא בעי טפח שוחק אלא מדרבנן. [רא"ש סוכה פ"א סי' לד]

הרא"ש נוקט כי צורת הפתח, הואיל "דבכל מקום צורת הפתח חשיב כמחיצה", מועילה מדאורייתא גם כדופן לסוכה, והצורך בטפח בנוסף לצורת הפתח הוא מדרבנן בלבד.

הביאור הלכה [תרל, ו] מוכיח מדבריו כי מדין תורה ניתן לעשות את כל דפנות הסוכה מצורת הפתח, והצורך בדפנות ממשיות הוא מדרבנן בלבד.⁹

נראה ששיטות אלו מבוססות על התפיסה העקרונית שגדר דפנות הסוכה זהה לגדר מחיצות שבת.

חיזוק לשיטה זו, שגדר דפנות סוכה זהה ביסודו לגדר מחיצות שבת וההבדלים ביניהם רק בפרטי ההלכות, מדברי הגמרא לגבי הדין שבדפנות סוכה די ב'שתים כהלכתן ושלישית אפילו טפח':

אמר רבא: וכן לשבת. מיגו דהויא דופן לעניין סוכה הויא דופן לעניין שבת. [סוכה ז.]

בדברי הגמ' מבואר, כי סוכה שיש בה "שתים כהלכתן ושלישית אפילו טפח" מגדירה את המקום בשבת של סוכות כרשות היחיד לגבי שבת, על אף שאין בו שלוש מחיצות שלמות.

הגמ' מוסיפה, כי בשבת של סוכות ניתן לסכך על מקום המוגדר כרשות היחיד לגבי שבת על אף שאין בו "שתים כהלכתן ושלישית אפילו טפח":

אמר רבא: סיכך על גבי מבווי שיש לו לחי – כשרה. ואמר רבא: סיכך על גבי פסי ביראות – כשרה. [סוכה ז.-:]

מבואר בדברי הגמרא, שבשבת שבתוך החג, סוכה שיש בה 'שתים כהלכתן ושלישית אפילו טפח' נחשבת לרשות היחיד משום 'מיגו' – "מיגו דהויא דופן לעניין סוכה הויא דופן לעניין שבת". כמו כן, בשבת שבתוך החג הסוכה כשרה כאשר היא נעשתה על גבי מבווי שיש לו לחי או על פסי ביראות – "מיגו דהוי דופן לשבת הוי דופן לסוכה"¹⁰.

העמק ברכה תמה על דין זה:

לעניות דעתי אינו מובן איך למידין דופן סוכה מדופן שבת, ומה מהני בזה מגו, הא סוכה ושבת חלוקין הן לגמרי זה מזה, דבסוכה הרי בעינן דפנות ממש ולא מהני אפילו צורת הפתח, מה שאין כן לענין דינא דרשויות בשבת לא בעינן מחיצות ממש, רק שיהיה המקום מוקף למנוע בו רגל רבים, ועל כן גם אם עשה כל היקפיו על ידי צורת הפתח מהני לעשותו רשות היחיד.... ואם כן, בסיכך על גבי מבווי שיש לו לחי, לפי פירוש רש"י והרא"ש דמיירי במבווי מפולש עם ב' מחיצות, איך מהני זה לעניין סוכה דאורייתא, הא שאני שבת דאין צריך בה אלא מקום מוקף, ועל כן שפיר מהני זה לעשות המקום מוקף כדין רשות היחיד, מה שאין כן לעניין סוכה דצריך בה דין דפנות ממש, שיהא לה שלוש מחיצות, איך מהני בה

⁹ הביאור הלכה [תרל, ב ד"ה שיעמיד] לומד מדברי הר"ן [סוכה ב: ד"ה ואמר רבא] שצורת הפתח אינה מועילה מדין תורה. אולם, הביכורי יעקב [תוספת ביכורים ס' תרל ס"ק טו] ושו"ת מים עמוקים [ה"א סי' ד] טוענים שדברי הר"ן אמורים מדרבנן בלבד, ומדין תורה צורת הפתח מועילה כדופן. [מדברי הר"ן בחידושו על מסכת עירובין [יא: ד"ה יא: ד"ה לעולם] נראה כביאור הלכה].

¹⁰ לשון זו מקורה בדברי רש"י [ז: ד"ה פסי ביראות].

זה. וכן בפסי ביראות לא מצינו אלא דנחשב מוקף לענין שבת, אבל מנלן דנחשב מחמת זה כמחיצות ממש לענין סוכה. וצריך עיון. [עמק ברכה סוכה אות ח]

העמק ברכה תמה כיצד הגמרא עושה 'מיגו' בין שבת לסוכה, והרי בכל תיחום המחיצות ממלאות תפקיד שונה: בשבת המחיצות נעשות לשם היקף ותיחום, ואילו בסוכה המחיצות נעשות לשם דפנות היוצרות דירה.

תמיהתו מבוססת על שיטת הרשב"א וסיעתו, על פיה קיימת הבחנה עקרונית זו בין מחיצות שבת לדפנות סוכה, אך לשיטת תוספות ישנים וסיעתם, תמיהה זו אינה קיימת: גדרי דפנות סוכה ומחיצות שבת זהים ביסודם, וההבדלים ביניהם הם רק בפרטי ההלכות, ולכן ניתן לעשות 'מיגו' ביניהם – להכשיר את מחיצת השבת כדופן לסוכה בשבת שבתוך החג, ולהגדיר את דופן הסוכה בשבת שבתוך החג כמחיצה המגדירה את המקום כרשות היחיד.

לגרי"ז שיטה שלישית בעניין זה. הגרי"ז תמה על דברי הגמרא ביחס לאופן העמדת הטפח של הדופן השלישית:

רבי סימון ואיתימא רבי יהושע בן לוי: עושה לו טפח שוחק ומעמידו בפחות משלושה טפחים סמוך לדופן, וכל פחות משלושה סמוך לדופן כלבוד דמי. [סוכה ז.]

הגרי"ז תמה על כך:

ולכאורה צריך עיון, דהרי ההלכה נאמרה 'שתים כהלכתן ושלישית אפילו טפח', אם כן בטפח בלבד סגי, ולפי דברי רבי יהושע בן לוי הא נמצא דבעינן לעולם ארבעה טפחים.

[חידושי מרן ר"ז הלוי סוכה עמ' כט]

הגרי"ז תמה, הואיל וההלכה היא ש"שלישית אפילו טפח", מדוע יש צורך להעמידו פחות משלושה טפחים סמוך לדופן, וכך באמצעות דין 'לבוד' תהיה מחיצת ארבעה טפחים.

הגרי"ז מיישב:

והנראה פשוט, דבאמת שני דינים נפרדים הם, דלענין עיקר דין דפנות האמורות בסוכה באמת בטפח בעלמא סגי אליבא דכולי עלמא, ואין בזה שום פלוגתא כלל, דכך נאמר בההלכה דשתים בעינן כהלכתן ושלישית אפילו טפח, ובטפח בלבד מתקיים דין דפנות האמורות לענין הכשר סוכה. והא דמצריך רבי יהושע בן לוי שיהא רוב דופן עשוי, הוא זה דין אחר לגמרי, דעל כל פנים בעינן שתהא הסוכה סתומה ברוח שלישי. [שם, עמ' ל]

לדברי הגרי"ז, ישנם שני דינים שונים:

- א. בסוכה צריכות להיות שלוש דפנות, כאשר לדופן השלישית די בשיעור טפח.
- ב. הסוכה תהיה סתומה משלוש רוחות, ולשם כך לא די שברוח השלישית יהיה דופן טפח, ולכן צריך ליצור מחיצת ארבעה טפחים (ובהמשך הסוגיה נאמר שיש צורך גם בצורת הפתח על פני הדופן).

על פי דבריו, בסוכה יש צורך גם בדפנות ממשיות וגם בתיחום והבדלה מהמרחב שמחוצה לה. מכך עולה, כי הרובד של התיחום וההבדלה קיים גם בשבת וגם בסוכה¹¹, ואילו הרובד של הדפנות הממשיות קיימת בסוכה בלבד.

¹¹ לעיל התבאר מדוע אין דין 'פרוץ מרובה על העומד' בסוכה, ומדוע די בדופן שלישית טפח, על פי ההבנה שהצורך בהיקף ובתיחום אינו קיים בסוכה. על פי דברי הגרי"ז יש לבאר אתה טעם הדבר באופן אחר.

לסיכום: נחלקו הראשונים האם יש הבדל עקרוני בין מחיצות שבת לדפנות הסוכה: לפי תוספות ישנים, קיימת השוואה ביניהן, וההבדל הוא בפרטי הדינים בלבד. לעומת זאת, לפי הרשב"א, קיים חילוק עקרוני ביניהם: מחיצות שבת נועדו לתחום את הרשות, ולכן כל מחיצה הלכתית מועילה; דפנות סוכה, לעומת זאת, נועדו ליצור דירה, ולכן בהן יש צורך במחיצות ממשיות. על פי שיטה זו ניתן להבין שבסוכה אין צורך בתיחום וביצירת רשות מובדלת, אולם הגר"ז טוען שבסוכה קיימות שתי הדרישות: גם למחיצות ממשיות וגם לתיחום והבדלה.

בעזרת ה' בשיעור הבא נעסוק בדיני הסכך.

להערות ולתגובות: שלמה ליפשיץ

lshlomo26@gmail.com

השיעור מוקדש לעילוי נשמת רחל בת יצחק וולטרס ז"ל

ולעילוי נשמת אברהם בן צבי פייר ז"ל